

sız şartsız bağlanmaları, çile çekerek bütün kötü huylardan arınmaları, beden bakımından ölü, ruh bakımından diri olmaları, samimi ve güçlü bir iradeye sahip bulunmaları gerektiğini belirtmektedir (s. 39-43).

Şartlarına tamamiyle uymadan bu yolu tutmanın zındıklığa ve mühlidliğe sebep olacağını belirten İbn Haldûn bazı sûfilerin keşf ile bilgi elde etme yoluna girdiklerini ve bunların iki yol izlediklerini söyler. Birincisi tecellî, mezâhir, esmâ ve hadarât ehlinin yolu olup garip bir felsefî yoldur. İbnü'l-Fâriz, İbn Berrecân, Ebü'l-Kâsım İbn Kâsî, Ahmed b. Ali el-Bûnî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, İbn Sevdekin gibi sûfiler bu yolu tutmuşlardır. Bunlar için varlığın ortaya çıkışı ve mertebeleri önemlidir. Genellikle vahdet-i vücûd terimiyle ifade edilen bu görüşü anlatmak amacıyla kullanılan terimler muğlak, kavramlar karmaşıktır. Bunların varlık hakkındaki görüşleri filozofların aynı konudaki görüşlerine benzer. İbn Haldûn'a göre ikinci yol öncekinden daha garip, anlaşılması daha zor, akıl çerçevesinde açıklanması daha güçtür. İbnü'd-Dahhâk ve İbn Seb'in gibi mutasavvıflar mutlak vahdet denilen bu yolu tutmuşlar, harf ve sayılardaki sırlardan bahsetmişler, bunlarda bulunduğu inandıkları tabiat üstü kuvvetlere dayanarak tabiatı etkilemenin imkânına inanmışlardır. Bu yolu tutanlardan Hallâc-ı Mansûr'un şeriat ehlinin fetvasıyla katledilmesinin gerekçesi onun kâfir olduğuna inanmalarındır.

Muhammed b. Adülğanî Hasan ve Ali Abdülvâhid Vâfi gibi müellifler eserlerinin bir listesini veren İbn Haldûn'un *Şifâ'ü's-sâ'il*'den bahsetmediğine, ayrıca İbnü'l-Hatîb gibi onun çağdaşı olan müelliflerin de bu eseri zikretmediklerine dikkat çekerek *Şifâ'ü's-sâ'il*'in *Muḳaddime* müellifi İbn Haldûn'a değil Haldûnoğulları'ndan Ebû Bekir Muhammed b. Haldûn'a ait olduğunu ileri sürmüşlerdir (*Muḳaddime*, neşredeninin girişi, I, 152). Muhsin Mehdî, Abdurrahman Bedevî, Muhammed b. Tâvî et-Tancî ve Ignace Abdo Khalifé ise eserin *Muḳaddime* yazarı İbn Haldûn'a ait bulunduğu kanaatindedir. Bunlara göre *Muḳaddime* ile *Şifâ'ü's-sâ'il*'deki fikirler arasında görülen ve fazla önemli sayılmayan farklar İbn Haldûn'un meseleyi *Şifâ'ü's-sâ'il*'de bir müftü, *Muḳaddime*'de ise bir sosyal bilimci ve kültür tarihçisi gibi ele almış olmasından kaynaklanmaktadır.

Muhammed b. Tâvî et-Tancî'nin *Şifâ'ü's-sâ'il* neşrinin ek bölümüne koyduğu, İbn Haldûn'a aidiyeti kabul edilen bir

fetvada (s. 110-111) biri ilk sûfilere, diğeri sonraki mutasavvıflardan bazalarına ait olmak üzere tasavvufta iki yolun bulunduğundan, birinci yolun İslâm'a uygunluğundan, ikinci yolun ise bid'atlarla dolu olduğundan bahsedilmekte, bu yolu tutan İbn Berrecân, İbn Seb'in ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi mutasavvıfların kitaplarının küfre götürecektik sözler içerdiği kaydedildikten sonra *Fuḫûşü'l-hikem* ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* gibi eserlerin yakılarak veya suya atılarak yok edilmesi gerektiği belirtilmektedir. İbn Haldûn, *Muḳaddime*'nin "gaybî bilenler" ve "tasavvuf" bölümlerinde mutasavvıflar hakkında daha ılımlı ifadeler kullanmakla beraber son dönem mutasavvıflarının İsmâiliyye'nin etkisinde kaldıklarını ve kutub inancını onlardan aldıklarını özellikle vurgulamaktadır. *Şifâ'ü's-sâ'il* Muhammed b. Tâvî et-Tancî (İstanbul 1957-1958) ve Ignace Abdo Khalifé (Beyrut 1959) tarafından neşredilmiş, eseri Süleyman Uludağ Türkçeye tercüme etmiştir (İstanbul 1977, 1984). Yayımlanmış tarihten itibaren birçok tasavvuf tarihçisi ve âlimin dikkatini çeken eser tasavvufa eleştirel yaklaşımların vazgeçilmez kaynaklarından biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Haldûn, *Şifâ'ü's-sâ'il* (nşr. Muhammed b. Tâvî et-Tancî), Ankara 1958, s. 3-5, 32, 39-43, ayrıca bk. tür.yer.; ayrıca bk. neşredeninin eklediği tekmile kısmı, s. 110-134; ayrıca bk. neşredeninin girişi; a.e. (nşr. Ignace Abdo Khalifé), Beyrut 1959, neşredeninin girişi, s. 1-12; a.m.f., *İslâm Tasavvufunun Mahiyeti: Şifâ'ü's-sâ'il Tercümesi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1977, tercüme edenin girişi, s. 19-76; a.m.f., *Muḳaddime* (nşr. Ali Abdülvâhid Vâfi), Kahire 1951, neşredeninin girişi, I, 152; a.e. (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 2004, tercüme edenin girişi, I, 61-65; E. Chaumont, "La voie du soufisme selon Ibn Khaldoun, présentation et traduction du prologue et du premier chapitre du Shifa al Sâil", *Revue philosophique de Louvain*, LXXVII (1989), s. 264-273; Semih Ceyhan, "İbn Haldûn'un Sûfilere ve Tasavvufa Bakışı: Umurda Tasavvuf İlmî", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, İstanbul 2006, s. 52-79.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ŞİĞÂR

(الشغار)

İki erkeğin birbirlerinin velâyeti altındaki kadınlarla karşılıklı olarak mehirsiz evlenmesi anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "kaldırmak, boş ve tenha olmak" anlamına da gelen **şığâr** kelimesi, Câhiliye döneminde iki erkeğin -kızları ve kız kardeşleri gibi- velâyetleri altında bu-

lunan kadınları karşılıklı olarak mehirsiz alıp vermek suretiyle yaptıkları nikâh akdini ifade ediyordu. Bu tür nikâhta mehir kaldırıldığı yahut mehir açısından boşluk meydana geldiği için söz konusu akdin bu şekilde isimlendirildiği belirtilir. Günümüzde genellikle ekonomik yönden zayıf bazı müslüman ülkelerle Türkiye'nin bazı bölgelerinde bu tarz evlenmelere rastlanmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da daha çok başlık sorununu aşmak için hem kızı hem oğlu bulunan iki ailenin çocuklarını karşılıklı evlendirmelerine **berdel** adı verilmektedir.

Hz. Peygamber şığâr ve **müşâgara** lafızlarıyla değindiği bu tür nikâhı kesinlikle yasaklamıştır (*Müsned*, IV, 134; Buhârî, "Nikâh", 28; Müslim, "Nikâh", 57-62). Bu rivayetlerin bir kısmında yer alan, "Şığâr iki adamın birbirlerinin kızları veya kız kardeşleriyle mehir vermeden evlenmesidir" şeklindeki tanımın (Buhârî, "Nikâh", 28; Müslim, "Nikâh", 61) Resûl-i Ekrem'e aidiyeti tartışmalıdır (İbn Hacer, IX, 162-163); zira başka rivayetlerde bunun hadisin râvilerinden tâbî âlimi Nâfi'e ait olduğu görülmektedir (Buhârî, "Hiyel", 4). Şığârın anlamı ve yasaklandığı hususunda fikir birliği bulunmakla birlikte bu konudaki yasaklama ifadelerinden Hanefiler mekruh, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler ise haram olduğu sonucuna ulaşmış ve yasağın illetiyle alakalı farklı değerlendirmeler yapmıştır. Ayrıca nehyin fesadı gerektirip gerektirmeyeceğiyle ilgili Hanefiler ve diğerleri arasındaki tartışma da buradaki görüş ayrılığında etkili olmuştur.

Şığâr mekruh sayan Hanefiler'e göre evlenilen kadınların birbirleri için mehir sayılması fâsid bir şarttır; ancak nikâh akdi bu fâsid şart sebebiyle geçersiz olmayıp her bir kadına mehr-i misil ödenmesi gerekir. Çünkü yasaklanan bizâtihi nikâh değil tıpkı şarap veya domuzun mehir diye verilmesi örneğinde görüldüğü gibi mehir olamayacak bir şeyin mehir yerine konularak şart koşulmasıdır. Ayrıca böyle bir nikâhı feshetmemenin dinî-dünyevî bazı yararları olabilir. Hanefiler'e göre kadınların mehir sayılmayıp sadece karşılıklı evliliğin şart koşulması şığâr olarak nitelenmez. Mâlikîler'e göre iki kadının mehirsiz evlendirilmesinin şart koşulması bâtıldır; zifaf gerçekleşmiş olsun veya olmasın bu nikâhın feshedilmesi ve fesih zifaktan sonra ise mehr-i misil ödenmesi gerekir. Kadınlar için mehir belirlenmişse bu açıdan şığâra benzemese bile karşılıklı evlilik şart koşulduğu için şığâra benzediğinden bu nikâh zifaktan önce feshedilmelidir; ancak

zifaktan sonra nikâhın feshi gerekmiyep mehr-i müsemâmâ ile mehr-i misilden hangisi çoksâ ödenip evlilik sürdürülür. Kadınlardan yalnız biri için mehir belirlenmişse mehri belirlenenin nikâhı zifafın ardından geçerlidir; belirlenmeyeninki ise gerek zifaktan önce gerek sonra feshedilmelidir. Şâfiîler'e göre iki kadının cinselliğinden yararlanma hususu açık biçimde birbirine karşılık kılınarak yapılan nikâh şigâr olup bâtıldır. Bu durumda mehir belirlenmiş olsa bile tercih edilen görüşe göre hüküm aynıdır. Fakat bu husus zikredilmezse nikâh sahih sayılır ve her bir kadına mehr-i misil ödenir. Hanbelîler'e göre de mehir olmadan iki kadının karşılıklı evlendirilmesi şigâr sayılır ve bâtil olur. Fakat her bir kadın için mehir belirlenirse nikâh sahih, şart bâtil olur ve mehr-i müsemâmâ ödenir. Kadınlardan sadece biri için mehir belirlenirse onun nikâhı sahih, diğerininki bâtıldır.

Mezhepler arasındaki görüş ayrılığı, şigârın yasak olmasının illeti hakkında farklı değerlendirmeler yapılmasından kaynaklanmaktadır. Yasağın illetini mehrin ortadan kaldırılmasına başlayanlar mehr-i misil takdir etmek suretiyle akdın sahih duruma geleceği, yasağı mehrin bulunmamasıyla değil bizâtihi şer'an yasaklanmış olmasıyla açıklayanlar ise bu tür nikâhın mutlaka feshedilmesi gerekeceği sonucuna ulaşmıştır. Şâfiîler'ce dile getirilen iki kadının cinselliğinden yararlanmanın birbirine karşılık kılınması şeklindeki gerekçe İbn Teymiyye tarafından eleştirilmiş, ayrıca şigârda kadının rıza ve iradesinin zedelendiği düşüncesine dikkat çekilmiştir (Serahsî, V, 105, 107; İbn Teymiyye, XXIX, 343; XXXII, 40; Şirbînî, III, 142). Şigârda sonra zifaf gerçekleşmiş ve akid bâtil sayıldığı için ayrılma meydana gelmişse mezhepler arasında akdın butlânı konusunda ihtilâf bulunması sebebiyle bu nikâha sîhrî hisımlık, mirasçı olma ve iddetle ilgili hükümler bağlanır. Öte yandan nikâhın bâtil oluşuyla ilgili ihtihad farklılığı cezayı düşüren bir şüphe teşkil ettiği için şigâr nikâhından sonra gerçekleşen birleşme sebebiyle taraflara had cezası uygulanmayacağına hükmedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, II, 482-483; *Lisânü'l-'Arab*, "şğr" md.; *Müsned*, IV, 134; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Beyrut 1393, V, 76, 174; Sahnûn, *el-Müdevvene*, II, 152-153; Kudûrî, *el-Muhtaşar* (Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî, *el-Lûbâb* içinde, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1383/1963, III, 18; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi fi fikhî ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, Beyrut 1407/1987, s. 236-238; Serahsî, *el-Mebûsât*, V, 105, 107; Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, Beyrut 1385/1965, s. 332; Kâsânî, *Bedâ'î*, II, 278; Muvaffakuddin İbn

Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1405, VII, 134-136; IX, 55; Nevevî, *Şerhu Müslim*, IX, 200-201; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, XXIX, 343; XXXII, 40; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), IX, 162-164; Bedred-din el-Aynî, *Ümdetü'l-kâri*, Kahire 1348, XIV, 108; XX, 108-109; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 142-143; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 537-538; Abdülâzîz b. Abdullah b. Bâz, *Hükümü's-süfûr ve'l-hicâb ve nikâhi's-şigâr*, Riyad 1405/1985, s. 4-10; Vehbe ez-Zühayfî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1409/1989, V, 261; VII, 116-117, 118-119, 120-121; "Şigâr", *Mv.F*, XXVI, 126-130.

HASAN GÜLEÇ

ŞİHÂBİYYE

(bk. SÜHREVERDİYYE).

ŞİHÂBÜ'L-AHBÂR

(شهاب الأخبار)

Kudâ'inin

(ö. 454/1062)

kısmen alfabetik olarak düzenlediği ve daha sonra seçme hadis literatürüne örnek teşkil eden eseri.

Tam adı *Şihâbü'l-ahbâr fi'l-hikem ve'l-emşâl ve'l-âdâb mine'l-eḥâdîşi'l-mervîyyeti 'ani'r-resûli'l-muhtâr* olup *Şihâbü'l-ahbâr fi'l-hikem ve'l-emşâl ve'l-âdâb*, *Şihâbü'l-ahbâr* ve *eş-Şihâb* şeklinde de adlandırılmaktadır. Sözlük anlamı "alev" olan *şihâb* ile *ahbâr*dan oluşan *şihâbü'l-ahbâr* terkihi "hadis alevleri, hadis kıvılcıkları" mânâsına gelir. Kudâi, ihtiva ettiği hadislerle eserinin karanlıklarını aydınlatıp doğru yolu göstereceği ümidiy-le ona bu adı vermiş ve eseri çok tutulduğundan kendisi "müellifü Şihâb" diye anılmıştır. V. (XI.) yüzyıla kadar hadis kitapları ya konularına veya râvi adlarına göre tasnif edilirken ilk defa Kudâi bu eserinde hadisleri ilk kelimelerine göre sıralamıştır. Müellif eserin kolayca taşınıp ezberlenmesi için hadislerin senedlerini zikretmemiş, fıkıh konularına ilişkin hadislerle yer vermemiş, sadece Hz. Peygamber'in âdâb-ı muâşeret ve darbimesellere dair hikmetli sözlerini derlemiştir. Fikhî muhtevaya sahip bazı hadisleri ise başka özelliklerinden dolayı eserine almıştır.

Şihâbü'l-ahbâr, ilk kelimeleri aynı olan veya ortak bir özellik taşıyan hadislerin meydana getirdiği on yedi bölümden oluşmaktadır. Bunlar: 1. Mübtedâ-haber şeklinde bir isim cümlesi olan hadisler. 2. "Men" ile başlayanlar. 3. Mâzi-muzârî fiillerle başlayanlar. 4. Emir sîgası veya bu anlamdaki kelimelerle başlayanlar. 5. "Mâ-i nâfiye" ile

başlayanlar. 6. "Lâ" ve "len" olumsuzluk edatlarıyla başlayanlar ("iyyâke" ve "iyyâ-küm" gibi sakındırma edatlarıyla başlayan hadislere de bu bölümde ayrı bir başlık altında yer verilmiştir). 7. "İnne" ve "innemâ" ile başlayanlar. 8. "Leyse" ile başlayanlar. 9. "Hayrû, efdalü, ehabbü ni'me" gibi üstünlük ifade eden kelimelerle başlayanlar. 10. "Bi'se" ve "şerru" gibi kötülük ve değersizlik ifade eden kelimelerle başlayanlar. 11. "Meselü" ile başlayanlar. 12. "İzâ" ile başlayanlar. 13. "Kefâ" ile başlayanlar. 14. "Rubbe" ile başlayanlar. 15. "Levlâ" ve "lev" ile başlayanlar. 16. Kutsî hadisler. 17. "Allâhümme" lafzıyla başlayan dua hadisleri şeklinde düzenlenmiştir. Eser 1200 cümlelik 897 hadis ihtiva etmektedir. Bu eserde yer alan hadislerin büyük çoğunluğu iki kelime ile bir satır arasında değişen veciz rivayetlerden oluşmaktadır. Eserin önsözünde müellif tarafından kullanılan "elf ve mietey kelime" ifadesi (*Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi*, metin, s. 6) 1200 hadis olarak değil, 1200 cümleli hadis şeklinde anlaşılmalıdır. Eserin *Bin İki Yüz Hadîs-i Şerîf* adıyla yapılan çok hatalı bir baskısının (İstanbul 1327) Türkçe başlığı "elf ve mietey kelime" ifadesinden kaynaklanmıştır.

Kudâi *Şihâbü'l-ahbâr*'ı kaleme alırken halkın istifadesini ön planda tutmuş, onu ayrıca hadis ilmiyle meşgul olanlara hitap edecek tarzda yeniden düzenlemiştir. *Müsnedü's-Şihâb* adını verdiği bu çalışmada hadis metinleri senedleriyle zikredilmiş, hadislerin hangi hocalardan nereden ve ne zaman alındığını belirten edâ sîgaları gösterilmiş, diğer rivayet yollarına da işaret edilmiştir. Metinleri itibarıyla *Şihâbü'l-ahbâr*dan pek farklı olmayan *Müsnedü's-Şihâb* birinci el önemli hadis kaynaklarından biridir. İslâm âlimleri *Şihâbü'l-ahbâr*'ın hadislerini delil olarak kullanırken genelde *Müsnedü's-Şihâb*'ı kaynak göstermişlerdir. Bununla birlikte *Şihâbü'l-ahbâr*'ın çok tutulduğu, *Müsnedü's-Şihâb*'ın ise daha az yayıldığı görülmektedir. *Müsnedü's-Şihâb* iki cilt halinde yayımlanmıştır (bk. bibl.).

İbâdât ve muâmelât dışındaki konuları ön plana çıkaran Kudâi'nin tasnif şekli kendisinden sonra birçok müellif tarafından benimsenerek geliştirilmiştir. Şirûye b. Şehredâr ed-Deylemî *Firdevsü'l-ahbâr*, Uklişi *en-Necm min kelâmi seyyidi'l-'Arab ve'l-'Acem*, Radıyyüddin es-Sâgânî *Meşâriku'l-envârî'n-nebeviyye* ve İbn Gânim Cemâleddin Abdullah b. Ali b. Muhammed *el-Fâ'ik mine'l-kelâmi (fi'l-lafzi) r-râ'ik* adlı eserlerini *Şihâbü'l-ahbâr*'ın me-